

Anima Mundi -de verborgen alchemie van glas

Dirk Schrijvers

Rosalie Bak, *Dissection*
#2 – *Renal*, 2007; gebla-
zen borosilicaatglas /
blown borosilicateglass;
20 x 20 x 10 cm.

Foto Rosalie Bak

Van 10 mei tot 30 augustus is in Het Glazen Huis in Lommel (B) de tentoonstelling *Anima Mundi – de verborgen alchemie van glas* te zien. Het is een door gastcurator Angela van der Burght samengestelde tentoonstelling die de verborgen alchemie van glas en de ideeën van kunstenaars en vormgevers – hoe zij het materiaal glas bezielen – hierover zichtbaar wil maken. Hun vermogen om zich dingen voor te stellen die er als zodanig niet zijn, hun verbeeldingskracht, fantasie en dromen werden concreet en nu moet de waarnemer/kijker met zijn verbeeldingskracht hiermee aan het werk. Om de ziel van de wereld, de *Anima Mundi*, op te wekken.

De kunst van de alchemie werd volgens Frank Greiner in zijn boek *Licht op Alchemie* reeds 10 eeuwen voor Christus (en waarschijnlijk al veel eerder) beoefend en doorgegeven vanuit Egypte – dat toen Khemia heette – via Arabië, India en China naar Griekenland en Rome om uiteindelijk via Spanje in West- en Centraal-Europa aan te komen. Kloosters en later de academie waren de centra voor het uitwisselen van kennis. De Gouden Eeuw van de Islamitische wetenschap was in de 9de eeuw op zijn hoogtepunt en leverde het begrip *alchemie* dat zich in de 12de eeuw in het Avondland ontwikkelde uit het Arabische woord *al-kîmiyâ* of de Geheime Kunst. Etymologisch stamt het woord uit het Griekse *chéo* dat 'bij elkaar gieten' betekent en omvat in oorsprong de natuurfilosofie over de elementen- en kwaliteitenleer waarbij de oermaterie, de *Prima Materia* werd gezocht met mystieke louterings- en initiatieprocessen, waarbij de alchemist door zijn alchemistische werken zijn ziel én de *Anima Mundi*, de ziel van de wereld, moest wekken. Oermateriaal als lood, bloed, goud, zout, gif, kwik, water, dauw en schaduw zijn de materialen die in de alchemistische processen worden onderzocht. Alchemisten zijn proto-wetenschappers die elementen van scheikunde, natuurkunde, astrologie, kunst, semiotiek, metallurgie, geneeskunde, mystiek, occultisme en religie combineren.

Transformatie, transmutatie, transcendentie en Anima Mundi

Sinds Plato werd de wereld als één levende schepping gezien waarna de Gnostici en de alchemisten deze visie –

Alena Matejkova, *Stone Goblets*, 1995; in de mal gesmolten en geblazen grijs glas gecombineerd met basalt, gepolijst / old melted and blown gray glass combined with basalt, polished; h 76-86 cm, Ø 23-24 cm.

Foto / Photo Gabriel Urbánek

Alena Matejkova, *King Ardcharnich Strólamas of Coalacrain*, 1998; in de mal gesmolten glas, gepatineerd, ijzer, brons / mold melted glass, patinated, iron, bronze; 50 x 32 x 49 cm. Foto / Photo Karel Probst

ANIMA MUNDI -The hidden alchemy of glass

From 10 May until 30 August 2009 in Het Glazen Huis in Lommel (B) there will be the exhibition *Anima Mundi – de verborgen alchemie van glas / The hidden alchemy of glass*. The works of the artists and designers featured in this exhibition have been chosen on account of the hidden alchemy inherent in those works, the images which they reveal, and the way in which they bring to life the material that is glass. By exercising their imaginative powers, they are able to suggest and depict things that are not really there, so that fantasies and dreams are made real and the observer is in turn prompted to bring his or her own powers of imagination into play, thereby awakening the soul of the world – the *Anima Mundi*.

According to Frank Greiner in his book *Licht op Alchemie* (*Light on Alchemy*), the art of alchemy was already being practised in the 10th century B.C. (and probably much earlier than that); it was

handed down by its original practitioners in Egypt – then known as Khemia – passing via Arabia, India and China to Greece and Rome and finally arriving, via Spain, in western and central Europe. Monasteries and, later on, academic institutions were the centres for exchanging knowledge. The golden age of Islamic science and learning reached its zenith in the 9th century, providing the term *alchemy*, which developed in the west in the 12th century from the Arabic word *al-kîmiyâ*, signifying the Secret Art. From an etymological standpoint, it derives from the Greek *chéo*, meaning 'pouring (things together)', and encompasses, in its origins, the philosophy of the natural sciences relating to the understanding of elements and qualities, whereby mystical purification and initiation processes were used in the quest for primal matter or *prima materia*, the task of the alchemist being to awaken, through his alchemical workings, both his own soul and the *Anima Mundi* – the soul of the world. Primal substances such as lead, blood, gold, salt, venom, quicksilver, water, dew and

Barbara Nanning, *Verre d' Eglomise*, 2007; blazen, slijpen, zandstralen, platina verguld; 17 x 28 x 22cm.
Foto Tom Haartsen, Ouderkerk a/d Amstel

zuiveringsprocessen inzetten om onge raffineerd, ruw materiaal tot een perfecte, zuivere staat te verheffen. Naast het vervaardigen van glas, verfstoffen, medicijnen en chemische stoffen zochten zij vooral hét universele oplosmiddel *Alkahest*, het Levenselixer, het omzetten van lood in goud en het vervaardigen van de Steen der Wijzen, zoektochten waarin theorie en praktijk versmolten.

De ambachtsman en de alchemist werkten zij aan zij, ze leefden in dezelfde sociale klasse, waren georganiseerd in gilden, geheime genootschappen en broederschappen als druiden, Rozenkruisers, theosofen, vrijmetselaars, kabbalisten, tempeliers, kartharen, manicheeërs en gnostici en zij gebruikten vaak dezelfde technieken. Sommige kunstenaars staan nog steeds dicht bij de alchemistische zoektochten. Zij verstaan de kunst van de transformatie om van een gewoon materiaal als glas een *Prima Materia* te maken als de spiegel voor onze ziel. Het amorfe glas en het licht als de kwintessens naast de amorfe elementen aarde, water, vuur en lucht worden door hen onderzocht.

De tafel en apparatus

Zodra de mens gereedschappen ging gebruiken, gebruikte hij de tafel als werkblad. De alchemistentafel, Abacus, aambeeldtafel en werkbanken horen tot het meubilair van zijn laboratorium. De glazenier tekende zijn cartons rechtstreeks op een kalktafel voor het snijden, schilderen en zetten, tafelglas werd rechtstreeks op een blad gegoten om uitgerold te worden. Het woord tafel komt van het Latijnse *tabula* voor plaat, plat vlak en plank en in de tentoonstelling staat de tafel als vorm centraal als symbool en attribuut voor rituelen en staat voor het leven, samenkomst, centrum, gemeenschap. Ook de apparaten, glaswerk en het laboratorium zijn onderwerpen voor de keuze van werken die in de tentoonstelling te zien zijn.

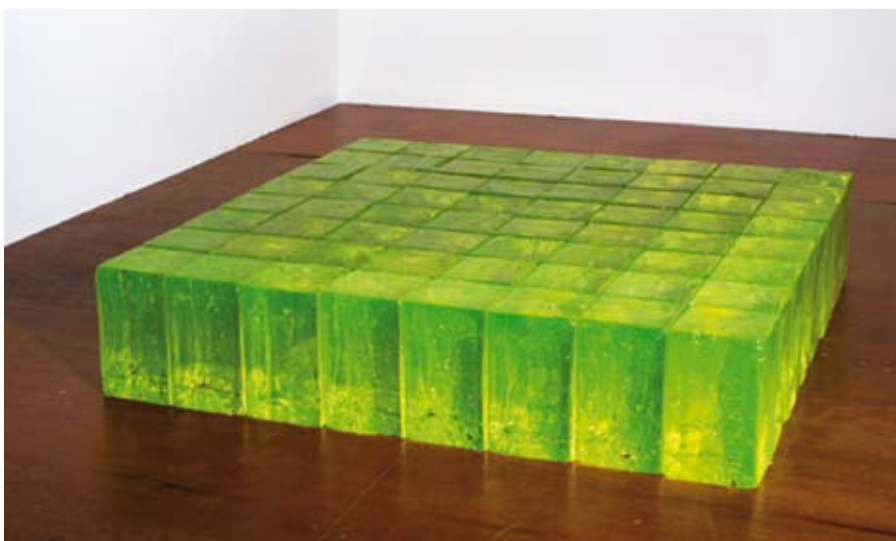
“Wat lager is, is zoals wat hoger is, en wat hoger is, is zoals wat lager is.”

Hermes Trismegistus in *Tabula Smaragdina*

in tegenstelling tot de kerkvaders die materie en geest scheidde, uitgesloten als de mens was van de hemel door de erfzonde – verder ontwikkelden. God verlost de mensheid, maar de natuur moet door alchemisten worden verlost omdat zij in staat zijn het proces van transformatie in te zetten die als enige het Licht dat in de fysische schepping gevangen zit, kan bevrijden. Niet alleen de wereld in het universum is één, ook de mens met lichaam, geest en ziel. In de gotiek en later in de renaissance werd de wereld vanuit het standpunt van de *Anima Mundi* als spirituele essentie, levenskracht en creatief principe bekeken waarbij de goddelijke proporties door de kathedraalbouwers, ambachtslieden en kunstenaars als goudsmiden,

beeldhouwers, glazeniers en metselaars werden verbeeld. De verbeelding was dé magische kracht. Als de kerk het Licht in de hemel zoekt en de wetenschap met de chemici de wereld als machine benadert, zoeken de alchemisten in de materie naar de Kunst en het verborgen Licht.

Uit de chaos met een oneindige hoeveelheid stoffen moesten de alchemisten de processen van transformatie (verandering van kwaliteit en vorm zoals van vast naar vloeibaar, verandering door metamorfose, degeneratie en transmutatie van het ene element in een ander zoals lood in goud of verandering door transcendentie, de overstijging van de grenzen van vorm en materialiteit) als

Ann Veronica Janssens, *Zonder Titel / Without title*, 2008; uraniumglas, in opdracht van D&A Lab / Vaseline glass, commissioned by D&A Lab; 64 blokken van 12 x 12 x 20 cm; oplage 10. Foto / Photo Kristof Vrancken & Z33, Hasselt (B)

Bert van Loo, *AID*, 2005; diverse geblazen en handgevormde voorwerpen van glas, hout, verf / divers blown handformed glass, wood and paint; h 160 cm, b 70 cm, d 70 cm. Foto Bert van Loo

Graal

De *Golden Bowl of Graal* komt vaak voor in mythes en epische verhalen. Het woord *graal* kwam uit het Oud-Frans van het Latijn *gradalis*, de schaal of schotel die de verschillende gangen naar de tafel bracht voor een maaltijd. Bovenal is de Graal hét symbool van het mystieke centrum, zoals Aristoteles zei: *the 'unmoved mover'*, centrum van de Ronde Tafel en de Phi, het Chinese symbool van de hemel als cirkel met een centraal gat, verdeelsleutel uit de Goddelijke Proportie of Gulden Snede. Vanwege de associatie met een steen werd de graal in verband gebracht met alchemie, de wetenschap van de concentratie van vitale energie en levenskrachten. De alchemisten zochten de graal of levenselixir. Alle deelnemende kunstenaars zijn uitgenodigd hun speciaal ontworpen Graal voor deze tentoonstelling in het glaswerkcentrum van het Glazen Huis te verwezenlijken.

shade were the materials investigated in the alchemical processes. Alchemists were proto-scientists whose activities combined the various elements of chemistry, physics, astrology, art, semiotics, metallurgy, medical science, mysticism, occultism and religion.

Transformation, transmutation, transcendence and the Anima Mundi

Since the time of Plato, the world had been seen as a single, indivisible living creation; this perception was further developed by the Gnostics and the alchemists – in contrast to the Church Fathers, who, believing man to be excluded from paradise by original sin, drew a distinction between the physical and the spiritual. God redeemed mankind, but nature fell to be redeemed by alchemists, because it was they who were in a position to set in motion the process of transformation, which was the only way of releasing the Light imprisoned within the physical creation. It was not only the world that was one and indivisible in the universe – the same was true of man, composed of body, intellect and soul. In the Gothic age, and later on during the Renaissance, the world was seen from the standpoint of the *Anima Mundi* as the spiritual essence, the fount of vitality and the source of creativity, with the divine proportions being represented and depicted by the builders of cathedrals, craftsmen, artisans and artists such as goldsmiths, sculptors, stained-glass artists, masons and bricklayers. The art of representation was *the magic power*. Just as the Church seeks to find the Light in heaven, and the scientific community approaches the world as if it were a vast machine, the alchemists searched for Art and the

“That which is below is as that which is above, and that which is above is as that which is below”

Hermes Trismegistus in *Tabula Smaragdina*

hidden Light within physical matter.

The task of the alchemists, faced as they were with chaos and the infinite multitude of different materials which it comprises, was to set in motion the purifying processes of transformation (altering quality and form, e.g. by turning solids into liquids, and, by way of metamorphosis, degeneration and transmutation, changing one element into another, e.g. lead into gold, or transforming things by means of transcendence, in a process going beyond the bounds of form and materiality), so as to elevate unrefined, raw matter to a state of perfect purity. In addition to producing glass, pigments, medicaments and chemical substances, they sought primarily to discover *the universal solvent*, the alkahest, the elixir of life, to turn lead into gold and to produce the *Philosopher's Stone*, embarking on quests in which theory merged with practice.

The craftsman and the alchemist worked side by side; they were members of the same social class, were organised in guilds, secret societies and brotherhoods as druids, Rosicrucians, theosophists, freemasons, cabbalists, Templars, Cathars, Manichaeans and Gnostics, and frequently used the same techniques. The activities of some artists remain to this day very closely akin to the quests undertaken by the alchemists. The artists in question comprehend the art of transformation; they know how

to change an ordinary material such as glass into a *prima materia*, like a mirror for our soul. The amorphous glass and the light, as the quintessential component, are the subject of their investigations, together with the amorphous elements of earth, water, fire and air.

The table and the apparatus

As soon as man started to use tools, he began to use tables as working surfaces. The alchemist's table, the abacus, the anvil and the workbench all formed part of the furnishings of his laboratory. The stained-glass artist sketched out his designs directly onto a tablet of chalk for the purposes of cutting, painting and arranging; table glass was poured straight onto a tray or sheet in order to be rolled out. The word “table” derives from the Latin word *tabula*, meaning a plate, flat surface, board or plank, and the table and its form occupy a central place in the exhibition as a symbol and attribute of rituals, standing for life, convergence, centrality and community. Similarly, the apparatus, the glassware and the laboratory are themes influencing the choice of works to be seen in the exhibition.

The Grail

The golden bowl or grail often features in myths and epic tales. The word “grail” derives, via Old French, from the Latin *gradalis*, meaning the dish, cup or platter in which the different courses were borne to the table for a meal. Above all, the grail is

Jan Fabre, *VERZET, Tafel voor de Ridders van de Wanhoop / RESISTANCE, Table for the Knights of Dispair*, 2006; l 400cm, b 100 cm. Privécollectie / Private collection. Fotocredits / Photo credits Studio van Gelder/ ©Angelos. All glass table and 8 chairs made in commission of D&A LAB, Brussels

the symbol representing the mystical centre, what Aristotle called "the unmoved mover", the centre of the Round Table and phi, the Chinese symbol of heaven as a circle with a central line through it, the distribution code deriving from the Divine Proportion or Golden Section. On account of the association with a stone, the grail was tied in with alchemy, the science of the concentration of vital energy and life forces. The alchemists endeavoured to find the grail, or elixir of life. All of the participating artists have been invited to realise their special designs of the Grail for this exhibition in the glass centre of the Glazen Huis.

Alchemy in art

The fascination that alchemy holds for us is apparent from the popularity of books and films such as Umberto Eco's *The Name of the Rose* and *Foucault's Pendulum*, *The Da Vinci Code* by Dan Brown, *Circle's End* by Tom Egeland, *The Holy Blood and the Holy Grail* by Michael Baigent, Richard Leigh and Henry Lincoln, *De Compositie van*

de Wereld (The Composition of the World) and *De Ontdekking van de Hemel (The Discovery of Heaven)* by Harry Mulisch, J.R.R. Tolkien's *The Lord of the Rings*, Pier Paolo Pasolini's *Decameron*, *The Alchemist* by Paulo Coelho, *Alchemy – The Art of Transformation* by Jay Ramsay and Peter Greenaway's *Prospero's Books* and *A Zed & Two Noughts*.

YouTube videos will be shown during the intervals between the talks to be given by the speakers at the opening of the exhibition, commencing at 13.30 on 10 May in the Cultural Centre in Lommel. The grails specially designed and blown for the exhibition by the participating artists in the glass centre of the Glazen Huis, will be on display here. The programme will begin with an extended lecture by guest curator Angela van der Burght, illustrated by slides, on the subject of *alchemy, the art of glass, materials and colours*; then at 15.30 Jeroen Maes, Artistic Director of the Glazen Huis, and Michael Petry, artist and Director of MOCA – the Museum of

Contemporary Art, London, will introduce and officially open the exhibition. This will be followed, at 16.30, by the premiere of *Het is al chemie / C'est tout alchimie* by Pieter Stapel and Hilde Pander of La Divina Commedia, which will be performed around Sunny van Zijst's installation *Splendor Solis*, with the tower and basement of the museum being used as part of the performance area. The participating artists are among others Rosalie Bak, Leo Copers, Joan Crous, Lionel Estève, Jan Fabre, Peter Layton, Bert van Loo, Alena Matejková, Richard Meitner, Barbara Nanning, Andy Paiko, Caroline Prisse, Ann Veronica Janssens and Sunny van Zijst.

Engelse vertaling James Benn, Brussel

Cultureel Centrum, Adelberg 1, B-3920 Lommel, tel +32 (0)11-553511.
Het Glazen Huis, Dorp 14b, B-3920 Lommel, tel +32 (0)11-541335 info@hetglazehuis.be; www.hetglazehuis.be

Alchemie in de kunst

Dat alchemie ons bezighoudt, blijkt uit de populariteit van boeken en verfilmingen als *De naam van de roos* en *Foucault's Pendulum* van Umberto Eco, de *Da Vinci Code* van Dan Brown, *Sirkelens ende (Circle's End)* door Tom Egeland, *The Holy Blood and the Holy Grail* door Michael Baigent, Richard Leigh en Henry Lincoln, *De Compositie van de Wereld* en *De Ontdekking van de Hemel* van Harry Mulisch, *In de ban van de ring* van J.R.R. Tolkien of Pier Paolo Pasolini's *Decameron*, *De Alchemist* van Paulo Coelho en *Alchemie – de kunst van transformatie* van Jay Ramsay en *Prospero's Books* en *A Zed & Two Noughts* van Peter Greenaway.

De opening van de tentoonstelling *Anima Mundi – de verborgen alchemie van glas* is op **zondag 10 mei** om 13.30 uur in het Cultureel Centrum. Het programma start met de uitgebreide lezing met lichtbeelden over het onderwerp *Alchemie, kunst van glas, materiaal en kleuren* door gastcurator Angela van der Burght, waarna om 15.30 uur Jeroen Maes, artistiek leider van het Glazen Huis en Michael Petry, kunstenaar en Directeur MOCA, Londen de tentoonstelling inleiden en officieel openen. Videofilmpjes van YouTube zijn tijdens de opening de entr'actes tussen de sprekers. Aansluitend vindt om 16.30 uur de openingsperformance *Het is al chemie / C'est tout alchimie* plaats door Pieter Stapel en Hilde Pander van La Divina Commedia rond de installatie *Splendor Solis* van Sunny van Zijst waarbij de toren en de kelder van het museum als speelruimte worden gebruikt. Tevens zijn de gralen van de deelnemende kunstenaars, die speciaal voor deze tentoonstelling zijn ontworpen en geblazen in het glazencentrum van Het Glazen Huis, tentoongesteld. Deelnemende kunstenaars zijn o.a. Rosalie Bak, Joan Crous, Lionel Estève, Jan Fabre, Peter Layton, Bert van Loo, Alena Matejkova, Richard Meitner, Barbara Nanning, Andy Paiko, Caroline Prisse, Ann Veronica Janssens en Sunny van Zijst. ●

Cultureel Centrum, Adelberg 1, B-3920 Lommel, tel +32 (0)11-553511.
Het Glazen Huis, Dorp 14b, B-3920 Lommel, tel +32 (0)11-541335 info@hetglazehuis.be; www.hetglazehuis.be